

מינהל מחקר וכלכלה
משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה

שוק מכירות הספרים וצרכנות ספרים בשבוע הספר 2009

רוני בר צורי

מינהל מחקר וכלכלה
משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה

שוק מכירות הספרים וצרכנות ספרים בשבוע הספר 2009

רוני בר צורי

על המחברת

רוני בר-צורי, חוקרת שוק העבודה ומרכזת מחקרי צרכנות, מינהל מחקר וכלכלה בתמ"ת

אפריל 2010

תוכן עניינים

עמ' 5	תמצית ועיקרי המימצאים
עמ' 7	רקע, מטרות ומתודולוגיה
עמ' 10	שוק הספרים ומכירה קמעונית של ספרים
עמ' 16	אוכלוסיית המבקרים ב"שבוע הספר"
עמ' 19	קניית ספרים ב"שבוע הספר"
עמ' 23	הוצאת משקי בית על קניית ספרים
עמ' 27	קניית ספרים באינטרנט
עמ' 29	השימוש בספרים לאחר הקריאה בהם

תמצית ועיקרי הממצאים

תמצית

הסקירה שלהלן, המסכמת מימצאי סקר שערך מינהל מחקר וכלכלה בתמי"ת על שוק מכירות הספרים בשבוע הספר 2009, מציגה את דיוקן צרכן הספרים בשבוע הספר ואת מאפייני הוצאות משקי בית על ספרי קריאה ועיון בכלל ובשבוע הספר בפרט.

הסקר נערך בספטמבר 2009 על מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת (+18) בישראל, וכלל 1,050 ראיונות טלפון.

הסקירה, המהווה חלק ממערך עבודות הנערכות במינהל המחקר והכלכלה בתמי"ת שעניינן צרכנות ותחרות בשווקים שונים והשפעתן על הצרכן המקומי, ממוקדת בשוק מכירת הספרים בשבוע הספר כחלק מניתוח שוק הספרים הדינמי, המתפתח והמשתנה הן בכמות הספרים החדשים היוצאים לאור והן במספר השחקנים הפועלים בו.

עיקרי הממצאים

- ב- 2008 התפרסמו בישראל כ- 7.4 אלף כותרים חדשים, מהם: כ- 6.4 אלף ספרים חדשים, שהם כ- 18 ספרים חדשים ביום בממוצע.
- כ- 737.3 אלף משקי בית, המהווים כ- 35.8% ממשקי הבית בישראל¹, בקרו בשבוע הספר האחרון ב- 2009.
- שעור הביקורים בשבוע הספר עולה ככל שעולה רמת ההשכלה, והוא מגיע לרמה של 43.3% בקרב בעלי 14 שנות לימוד ומעלה לעומת 18.5% בקרב בעלי עד 11 שנות לימוד.
- צעירים ומבוגרים ביותר: גילאי 18-24 וכן גילאי +65, נוטים לבקר פחות מקבוצות הגיל האחרות, בשבוע הספר: רק 31.9% ו- 24.6% בהתאמה מקבוצות גיל אלו מבקרים ב"שבוע הספר", לעומת 42.1% של מבקרים מקרב האוכלוסייה שבגילאי העבודה.
- 77.1% מהמבקרים שהם כ- 576.1 אלף משקי בית, קנו לפחות ספר אחד בשבוע הספר 2009.
- משקי בית² רכשו בממוצע 4.6 ספרים בשבוע הספר 2009.

¹ על פי מספר משקי הבית בשנת 2008, השנה המאוחרת ביותר שלגביה התפרסמו נתוני למ"ס למספר משקי הבית והרכב הוצאותיהם.

² שבקר בשבוע הספר וגם קנה בו ספרים.

- מספר הפריטים הגבוה ביותר שקנו המבקרים בשבוע הספר נמצא לגבי ספרי בישול: 3.54 ספרים בממוצע, בדומה לספרי ילדים: 3.52 ספרים בממוצע.
- 80.6% ממי שקונים ספרים בשבוע הספר, קונים ספרים גם במהלך השנה, בהם 20.8% שקונים הרבה ספרים במהלך כל השנה.
- כמות ספרי קריאה ועיון שנמכרו ב"שבוע הספר", העומדת על כ- 2.65 מליון ספרים, גבוהה פי 1.8 מכמות ספרי הקריאה והעיון הנמכרת בממוצע בחודש רגיל.
- ההוצאה הממוצעת של משק-בית לקניית ספרים ב"שבוע הספר" ב- 2009 עמדה על כ- 200 ₪.
- סך ההוצאה של משקי בית שרכשו ספרי קריאה ועיון ב"שבוע הספר" 2009 הגיע ל- 115.2 מליון שקלים.
- הוצאה זו מהווה כ- 19.3% מסך ההוצאה השנתית של כלל משקי הבית על ספרי קריאה ועיון שעמדה ב- 2008 על כ- 586 מליון שקלים.

רקע, מטרות ומתודולוגיה

רקע

מינהל מחקר וכלכלה בתמ"ת עוסק, בין יתר תחומי עיסוקיו, בנושאים הקשורים בסחר פנים ובצרכנות. עיסוק זה כולל בניית מערכי איסוף נתונים, יצירת תשתיות נתונים וניתוחם בתחום הצרכנות בכלל ובשווקים מיוחדים בפרט, מעקב אחר השינויים בשווקים השונים והשפעותיהם על התחרות בנושאים הנוגעים להגנה על הצרכן, לעידוד התחרות במשק ולהיבטים המשיקים לשוק העבודה.

שוק הספרים הוא שוק דינמי, הבנוי ממספר חוליות עיקריות: חוליית התוכן, חוליית ההוצאה לאור, חוליית ההפצה והחוליה הקמעונאית - מכירת ספרים³. העבודה הנוכחית בוחנת היבטי צרכנות בשוק מכירות הספרים בתקופת שבוע הספר, 2009, כחלק מניתוח של שוק מכירת הספרים.

ניתוח מקיף ומפורט של שוק הספרים, מבנהו, השחקנים הראשיים בו והתפתחות התחרות בענף בעשור האחרון, כמו גם השוואות בינ"ל לגבי מקומה של ישראל בשוק זה, יוצגו בסקירה מסכמת שמינהל המחקר והכלכלה בתמ"ת מתעתד לערוך ב- 2010. סקירה מתוכננת להרחיב את מכלול ההיבטים הנוגעים לשוק הספרים ולצרכנות ספרים בישראל.

הדגש הניתן בניתוח המינהל על אוכלוסיות הצרכנים, מאפשר לשרטט את דיוקנו של צרכן הספרים המקומי תוך בחינת ההבדלים בין צרכנים הנמנים על מגזרי אוכלוסייה שונים: יהודים, ערבים, צעירים מבוגרים וכד', ולהציג את היקף ההוצאה על ספרים בשבוע הספר, בהקשר של הוצאות משקי בית על קניית ספרים.

שבוע הספר העברי⁴ הוא אירוע המתקיים בישראל מדי שנה בחודש יוני⁵, במסגרתו מוקמים ירידי ספרים ברחובות הערים, ובהם מיוצגות מרבית הוצאות הספרים בישראל, המוכרות את ספריהן במחירים מוזלים. גם בחנויות הספרים נמכרים הספרים בהוזלה בתקופה זו, ויש בהן המאריכות את המכירה המוזלת על-פני כל החודש.

³ ר' מבנה השוק, כמפורט בהחלטת הרשות להגבלים עסקיים לגבי מיזם משותף של הוצאות כנרת-זב"מ-דביר, הוצאת הקיבוץ המאוחד ועמותת סימן קריאה, מאוקטובר 2009.

⁴ ויקיפדיה ואתרי אינטרנט בנושא. ר' גם "שבוע הספר" בראי המספרים, פרסומי מינהל מחקר וכלכלה, 2006.

⁵ שבוע הספר הוארך ב- 2009 ל-10 ימים: בין 10 ועד ה- 20 ביוני.

בנוסף למכירת הספרים, מתקיימים במהלך תקופה זו אירועים ספרותיים מגוונים, כגון מפגשים עם סופרים, החותמים על ספריהם בדוכנים, ערבי קריאה, טקס הענקת "פרס ספיר" לסופר עברי ועוד. חרף שמו, נמכרים בשבוע הספר העברי גם ספרים בשפות אחרות שיצאו לאור בישראל.

החל משנת 1996 התרחב מעגל "שבוע הספר" גם לשוק הספרים במגזר החרדי, ובמהלכו מתקיימים ירידי ספרים גם בריכוזים חרדיים, והוא מכונה "שבוע הספר התורני", בשל אופיים של הספרים הנמכרים במגזר זה. בשונה מ"שבוע הספר הכללי", שבוע הספר התורני איננו מנוהל בצורה ריכוזית ומאורגנת, אלא באופן עצמאי, ומתקיימים מספר מרכזים, כאשר היריד המרכזי נערך בידי עיריית ירושלים ועיריית בני ברק.

אחד האירועים המרכזיים שהתקיימו במסגרת שבוע הספר השנה, היה היריד המסורתי בכיכר רבין בתל אביב, שעמד בסימן חגיגות 100 שנים לעיר, שכלל לצד דוכני הספרים השונים, פעילויות ספרותיות בבתי קפה בעיר, הפעלות ושעות סיפור למשפחה ולילדים והשקת ספרים חדשים העוסקים בתולדותיה של תל אביב-יפו, באירוע הצדעה למשוררי וסופרי העיר בהשתתפות נשיא המדינה.

הצעות לשינוי הפורמט של "שבוע הספר", מועלות לאחרונה, על רקע ירידה באטרקטיביות של ההנחות בשבוע הספר, והטענות של "אנשי ספר" ששבוע הספר, הפך, לדעתם, ל"יריד של מופעים ושוק מזון", אשר אינו ממצה כיום את פוטנציאל המבקרים והקונים, שכן הוא מתקיים רק בימי חול שבהם תנועת המבקרים דלילה. על פי טענות אלו, המבקרים בירידי הספרים כיום הם בעיקר תושבי העיר או סביבתה הקרובה, ואילו כל הקונים הפוטנציאליים העובדים בעיר עצמה, אך גרים מחוצה לה, אינם צפויים לשוב פעם שנייה לעיר עם משפחותיהם (שהרי שבוע הספר הוא אירוע משפחתי), לאחר סיום יום העבודה, כדי לשוטט בדוכנים. טענות אלו הביאו להצעות הבאות הנוגעות לשינוי דפוס שבוע הספר ובעיקר - שינוי בפורמט של ירידי הספרים, בהן: 1. הצעה לקיצור משך שבוע הספר לכדי שלושה עד ארבעה ימים. 2. הצעה לשנוי המועד שלו כך שיחול בימי חול המועד של פסח או של סוכות, כשלאנשים יש פנאי בימי השבוע או לחילופין, לרכז את ירידי הספרים בשני סופי שבוע (שישי-שבת) רצופים. 3. הצעה להוציא את ירידי שבוע הספר לשטח שבו תהיה לקונים חניה חופשית לטובת קונים פוטנציאליים שאינם גרים במרחק הליכה ממוקדי המכירות בכיכרות, ובמקביל - לארגן הסעות לאזור ירידי שבוע הספר הגדולים, כך שגם מתעניינים מהפריפריה, שאין להם רכב יוכלו להשתתף, וכך- להצעה להעשיר ולהרחיב את החוויה התרבותית באירועי שבוע הספר, מעבר למה שנעשה כיום. הצעות אלו לא התפתחו לכדי דיון מעמיק עד כה.

מטרות ומתודולוגיה

הסקירה בנושא: "שוק מכירות ספרים וצרכנות ספרים בשבוע הספר", ממוקדת בשוק מכירות הספרים, המהווה חלק משוק הספרים הרחב, ומיועדת להציג את דיוקן צרכן הספרים בשבוע הספר ואת מאפייני הוצאות משקי בית על ספרי קריאה ועיון בכלל ובשבוע הספר בפרט.

סקירה זו מהווה חלק ממערך עבודות הנערכות במינהל המחקר והכלכלה בתמ"ת שעניינן, כאמור, צרכנות ותחרות בשווקים שונים, והיא מהווה שלב נוסף בבחינת ההתפתחויות בשוק הספרים. קדם לניתוח הנוכחי, ניתוח של צרכנות בשבוע הספר, וכן ניתוח השימוש בספריות עירוניות ובספריות במקום העבודה, על בסיס מימצאי סקר בנושא שערך המינהל ב-2005.

הסקר הנוכחי נערך כסקר אומניבוס בספטמבר 2009, על מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת (+18) בישראל, וכלל 1,050 ראיונות טלפון שנערכו באמצעות חברה מסחרית המתמחה בעריכת סקרים באמצעות הטלפון.

ניתוח הנתונים בסקירה נערך על בסיס מידע שנאסף ממקורות שונים של נתונים, חלקם מקוריים והאחרים - נתונים שעובדו בהתאם לצורכי סקירה זו.

המקורות לסקירה הם:

- סקר ייעודי של מינהל מחקר וכלכלה בתמ"ת על שבוע הספר, מספטמבר 2009, וסקר מוקדם יותר, מיוני 2005.
- שבוע הספר בראי המספרים, פרסומי מינהל מחקר וכלכלה 2006
- סקרי הוצאות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנים שונות.
- ספרים שיצאו לאור בישראל 1996, למ"ס, לקט 2000/22
- אתר הספרייה הלאומית בירושלים
- החלטת הממונה על ההגבלים העסקיים מאוקטובר 2009⁶
- אתר UNESCO /CULTURE / national libraries
- ויקיפדיה, אתרים ובלוגים על ספרים באינטרנט.
- פרסומים בעיתונות היומית

⁶ ההחלטה לפי סעיף 14 לחוק ההגבלים העסקיים, התשמ"ח-1988 בדבר מתן פטור מאישור הסדר כובל למיזם משותף של הוצאות כנרת-זב"מ-דביר, הוצאת הקיבוץ המאוחד ועמותת סימן קריאה

שוק הספרים ומכירה קמעונית של ספרים

כאמור, שוק הספרים בישראל הוא שוק דינמי, המתפתח ומשתנה הן בכמות ובהיקף הספרים החדשים היוצאים לאור, והן במספר השחקנים הפועלים בו, כתוצאה מהתמזגות הוצאות ספרים קיימות, הפסקת פעילות של הוצאות ספרים ותיקות וכניסת הוצאות ספרים חדשות לשוק.

1) כותרים וספרים החדשים

אחד המדדים לפעילות השוק ולרמת התחרות בו (ראה גם: הרשות להגבלים עסקים, אוקטובר 2009). הינו מספר הכותרים החדשים, דהיינו: כל ספרי הקריאה והעיון, ספרי הלימוד, העיתונים וכתבי העת, קלטות ותקליטורים חדשים היוצאים לאור לראשונה בכל שנה. מאחר שהלמ"ס אינה מפרסמת נתונים שוטפים בנושא (הפרסום האחרון של הלמ"ס בנושא מעודכן ל-1996), הרי שנתונים עדכניים למספר הספרים החדשים בישראל, קיימים בספרייה הלאומית⁷ בירושלים, החל משנת 2000. נתונים אלו מתפרסמים כסדרה עתית על ספרים חדשים שיצאו לאור בכל שנה בישראל. החל מ-2003 מפרסמת הספרייה הלאומית גם נתונים על כל הכותרים החדשים בישראל, בעקבות הרחבת חוק הספרים והחלתו על כל הכותרים. סדרה זו כוללת, מעבר לנתונים על מספר ספרי קריאה, עיון וספרי לימוד חדשים, גם נתונים על עיתונים וכתבי עת, קלטות ותקליטורים.

נתונים על כותרים חדשים, הקיימים, כאמור, החל מ-2003, כוללים, לצד מידע על מספר ספרי קריאה, עיון וספרי לימוד חדשים, גם מידע על עיתונים, כתבי עת, קלטות ותקליטורים חדשים בכל שנה. במהלך השנים 2003-2008 נע מספר הכותרים החדשים השנתי בטווח שבין 8.6 אלף (ב-2000) ל-7.1 אלף (ב-2003). בשנים 2003-2006 עלה בהתמדה מספר הכותרים, אך בשנת 2007 חלה ירידה במספר הכותרים החדשים, שנתמשכה גם ב-2008, בשל המשבר המתמשך בשוק כתבי העת והעיתונות הכתובה, על רקע התחרות הגוברת עם העיתונות המקוונת ועל רקע ההאטה במשק, שהחלה ברבעון השלישי של 2008.

מרבית הכותרים החדשים הם כותרים שנכתבו במקור בעברית, והאחרים - תורגמו לעברית משפות שונות, בעיקר: מאנגלית. חלקם של הכותרים בעברית נע בטווח שבין 89.0% (ב-2004) ל-61.6% (ב-2007) מסך הכותרים החדשים בכל שנה.

⁷ הספרייה הלאומית מופקדת על שמירת נכסי התרבות של מדינת ישראל על-פי "חוק הספרים", המחייב כל מי שמוציא לאור ספר או כותר בישראל, למסור שני עותקים ממנו לספרייה.

רוב הכותרים החדשים הם ספרים, שמרביתם- נכתבו בעברית⁸. מספר הספרים החדשים הגיע לשיאו ב- 2000 ועמד על 8,589 ספרים שהתפרסמו באותה שנה. מספרם ירד בכל אחת מהשנים 2001-2003, ושב ועלה בשנים הבאות עד ל-2007, שבה שב וירד מספרם ל- 5,850 ספרים- מספר שהוא יחסית הנמוך ביותר בתקופה הנסקרת. ב- 2008 חלה התאוששות במספר הספרים החדשים שהתפרסמו, ומספרם עלה לכ- 6.4 אלף בדומה למספרם ב- 2003, כלומר: כ-18 ספרים חדשים ביום בממוצע. סדר גודל זה של ספרים חדשים בכל שנה, הדומה לשבדיה⁹, נחשב לגבוה יחסית למדינות מערביות ומצביע על מרכזיות תרבות הספר בישראל.

לוח 1: כותרים וספרים חדשים שהתפרסמו בישראל בשנים 2000-2008, באחוזים משה"כ

2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	השנה
7,414	7,860	8,680	8,405	8,201	7,128	סך כותרים חדשים
6,384	5,850	6,866	6,840	6,436	6,399	6,482	6,719	8,589	מהם ספרים אחוזים
86.1%	74.4%	66.5%	81.4%	78.5%	89.8%	אחוז הספרים
8.8%	19.1%	13.1%	10.9%	10.8%	10.2%	אחוז כתבי עת ועיתונים
5.1%	6.5%	7.7%	7.7%	10.7%	אחוז קלטות ותקליטורים

מקור: אתר האינטרנט של הספרייה הלאומית, מדור עותקי חובה לשנים 2000-2008

⁸ מידע על ספרים שיצאו בישראל בעברית, עפ"י נתוני הספרייה הלאומית, קיים לשנים 2000-2003, והם מהווים בתקופה זו מעל 85% מסך הספרים בישראל, ⁹ על פי הערכות מחלקת מידע בספרייה הלאומית ירושלים.

2) מכירה קמעונית של ספרים

שוק מכירות הספרים מתייחס לסחר, הפצה וקמעונאות של ספרים (ומוצרי דפוס אחרים), בסוף תהליך הוצאתם לאור, והוא מהווה, כאמור, חלק משוק הספרים הכללי. מכירת ספרים מתקיימת בדרך כלל בחנויות ייעודיות - חנויות ספרים. ניתן להבחין בין חנויות ספרים המשתייכות להוצאת ספרים מסוימת, חנויות ספרים גדולות (ורשתות חנויות ספרים) וחנויות קטנות וייחודיות. קיימות חנויות המתמחות בסוג מסוים של ספרות - ספרים בתחומי המשפט, הרפואה, או ספרים אקדמיים. חנויות עשויות להיות משויכות ליותר מסוג אחד בחלוקה זו: כך, למשל, חנויות רשת אקדמון בישראל הן חנויות הקשורות באופן רופף למוציא לאור מסוים (הוצאת מאגנס), אך מוכרות גם מוצרים של מוציאים לאור נוספים; הן מהוות רשת קטנה; והן מתמחות בספרות אקדמית ובפרסומים של הוצאות ספרים אוניברסיטאיות. בנוסף, קיימות חנויות המתמחות בספרים עתיקים, נדירים או משומשים (אך למעשה, חנויות אלו אינן בדרך כלל המוכר הראשון של הספר, ואינן קשורות לתהליך מכירת הספרים כחלק מההוצאה לאור של ספרים חדשים).

כיום פועלות בתחום המכירה הקמעונית שתי רשתות קמעוניות עיקריות: צומת ספרים וסטימצקי. בנוסף להן, כאמור, פועלות מספר רשתות קטנות (תמיר ספרים בע"מ, אקדמון בע"מ, דיונון ועוד) וכן חנויות פרטיות המתמחות בממכר ספרים. ספרי קריאה ועיון נמכרים כיום גם בנקודות מכירה שאינן מתמחות בתחום, כגון: רשתות שיווק מזון, אף שנקודות מכירה אלו מחזיקות מגוון קטן מאוד של ספרים כך שאינן מהוות תחליף לחנויות הספרים המתמחות בתחום.

3) מיקומו של שבוע הספר בתחום המכירה הקמעונית של ספרים בישראל

עד לפני כמה שנים, שבוע הספר סיפק הזדמנות חד - פעמית לרכוש ספרים במחיר מוזל, לעתים בעשרות אחוזים ממחיר השוק, חוויית הקניה בשבוע הספר נכרכה בהכנות מוקדמות של בניית רשימת ספרים לקנייה זמן רב קודם, ורשמי הביקור שמשו, לא אחת, כרקע ליצירה ספרותית (כגון: "אהבת שבוע-הספר" מאת יהונתן גפן), ולאחרונה-ככתבות בבלוגים באינטרנט בנושא.

בשנים האחרונות, התמונה השתנתה: הודות למבצעים הרבים למכירת ספרים בהוזלה ניכרת במהלך כל השנה, אפשר כיום לקנות, כמעט בכל חודש, ספרים בהנחות ניכרות במבצעי מכירות החל מ"ארבעה במאה", "אחד ואחד", ועד ל-"ספר שני בשקל", ו"ארבעה במאה"-הנחות שלעומתן מתגמדות הנחות שבוע הספר.

בנוסף, הוצאות ספרים ורשתות חנויות ספרים עורכות אירועי קידום מכירות במהלך השנה. באירועים אלו, שבהם נמכרים הספרים במחיר מוזל, מוזמן סופר למפגש עם קהל הקוראים- הרוכשים, חותם על עותקי ספריו ומקדישם לרוכשי הספר ולעתים אף מרצה או מתראיין ועונה על שאלות הקהל.

מבצעי הפצה אחרים, הנקשרים בהזלות במחירי הספרים הנמכרים בהם, כוללים הקמת דוכני ספרים בסמוך לריכוזי קהל, כולל נקודות מכירה לספרים פופולריים בתחנות רכבת. מבצעים דומים מתקיימים גם בשוק הספרים התורניים ובהם סוחרים עוברים בין ישיבות ובתי כנסת ופותרים במקום דוכנים זמניים למכירת ספרים, אף כי בהיקף מוגבל יחסית.

מכל אלו עולה כי ההנחות לרכישת ספרים ב"שבוע הספר", שהיו בשנים קודמות אמצעי עיקרי למשיכת מבקרים וקונים אל מתחמי המכירה, מאבדות מכוחן, ושבוע הספר, כיום, אינו מציע הצעות ייחודיות מבחינת הנחות והזדמנות רכישה שאינן קיימות במשך כל השנה בחנויות הספרים, בקניונים, בחנויות ענק, או באינטרנט. מכאן, ששבוע הספר משמש כיום יותר כרעיון שיווקי, שבו ההנחות והמבצעים אינם השיקול העיקרי לקיומו, אלא ההזדמנות, שהוא מספק, למשווקים ולהוצאות ספרים, להציג ספרים שכבר אינם על המדף, ולציבור המבקרים – האפשרות להשתתף באירועי תרבות שונים. כך שבוע הספר מגביר את המודעות לספרות ולספרים, ובעצם תורם להגדלת הביקוש והצריכה של ספרים גם מעבר לתקופת שבוע הספר.

ככלל, הוצאות הספרים אינן ממהרות לחשוף את שעור ההנחות שהן מעניקות לספרים בשבוע הספר, ולטענות על ריבוי המבצעים של הוצאות הספרים בכל השנה, הן משיבות בטענה שספר אינו מוצר עונתי אלא מוצר רב- שנתי, ומכוון ש"בישראל אוהבים לקרוא, על כן יש מבצעים כל השנה" (דברי אחד מהמוליים הגדולים).

הוצאות הספרים הקטנות טוענות כי הן קורסות תחת עול מבצעי ההזלה במהלך השנה, כולל הנחות שבוע הספר, ואילו ארגוני הסופרים מצדם טוענים על קיפוחם עקב מבצעי ההזלה הנוכחיים שכן הם מקבלים את חלקם כאחוז ממחיר המכירה לחנות הספרים בה נמכר הספר לצרכן, ובמצב שבו ההנחות הן גבוהות, הרי שהחלק המועבר לסופרים הוא נמוך

4) הדין הציבורי וההתפתחויות בחקיקה בשוק מכירת ספרים

הטענות שלעיל, הביאו להעלאת הצעת חוק להגנת הספרות והסופרים בישראל, התשס"ט–2009, שהונחה להצבעה בכנסת ביולי 2009. מטרתה של הצעה, לפי דברי ההסבר שלה, הן: "להבטיח שמירה על גיוון תרבותי בפרסום ובהפצה של ספרים בישראל. להגן על הסופרים הישראליים ולהבטיח כי יקבלו תגמול הוגן תמורת יצירתם, לעודד חנויות ספרים המציגות מבחר רחב של סוגי ספרות שונים ולאפשר תחרות בין הוצאות הספרים בנוגע לאיכויות הכתיבה, העריכה והתרגום של הספרים ומחירים". הצעה מדגישה את הצורך בהגנה על זכויותיהם של הסופרים וההוצאות לאור, באמצעות הגבלת שעור ההנחה הניתן על ספרים בחנויות הספרים ואיסור מכירת ספר עברי בהנחה העולה על 15% במהלך השנתיים שלאחר הוצאתו לאור.

הצעה זו מהווה, לכאורה, פגיעה בתחרות בענף הספרים, אשר להערת רשות ההגבלים העסקיים, מתקיימת כיום בהצלחה בענף (כאמור לעיל, אוקטובר 2009), שכן מחירי הספרים מצויים במגמת ירידה, כמות הספרים החדשים היוצאים לאור בכל שנה גדלה וכן גם כמות ההעתיקים הנמכרים (תפוצת הספרים) לציבור, כך שהענף הוא תחרותי במצבו הנוכחי.

על פי הערכת הרשות, בתחום המכירה הקמעונית של ספרים, הרי שבשנים האחרונות (מאז המיזוג בין צומת-ספרים ומודן בשנת 2005), מתקיימת מגמה ברורה של ירידת מחירי הספרים ועלייה במספר הכותרים היוצאים לאור בישראל, לרווחת הצרכן.

אף שרשות ההגבלים, מודעת לגידול בריכוזיות בשוק מכירת הספרים (שבו שתי הוצאות גדולות: סטימצקי וצומת ספרים, מחזיקות כמעט במלוא מכירות הספרים, מצב שגרם לדחיקתן מהענף של חנויות ספרים רבות, ולפגיעה ברווחי הוצאות ספרים אחרות וגם ברווחי סופרים), למרות זאת היא סבורה, כי "הביצועים התחרותיים" הם כאמור, לרווחת הצרכן ולתועלתו, שכן ההנחות שניתנות לקמעונאים- מגולגלות במידה רבה אל הצרכן ואין סימנים לתאום מחירים בין הרשתות¹⁰.

על רקע החלטתה הנזכרת של רשות ההגבלים העסקיים, והתגובות, התומכות מחד, והמתנגדות מאידך, שעוררה הצעת החוק להגנת הספרות והסופרים בישראל בקרב הציבור בכלל, ובקרב הסופרים¹¹ בארץ בפרט, הועלתה בימים אלו, ביוזמה משותפת של שרת התרבות והספורט, וח"כ הורוביץ, הצעת חוק מעודכנת, שעל פיה, בשנתיים הראשונות תינתן בחוק הגנה למו"לים באמצעות

¹⁰ כך גם לדברי מנכ"ל אחת מרשתות שיווק הספרים הגדולות, הסבור ש"ההנחות מהוות מהפכה בענף הספרים המנומנם; וכי מעולם לא קנו רבים כל-כך, ספרים רבים כל-כך."

¹¹ ר' מכתב בכירי הסופרים, מדצמבר 2009, לשרת התרבות, כנגד אווירת השוק השוררת בענף הספרים, והצורך לפעול במהירות לקידום החקיקה שתסן מצב זה, הפוגע ביצירה הספרותית.

קביעת המחיר לצרכן שיודפס על גב הספר, שעור ההנחה שרשת חנויות ספרים תוכל לתבוע מהוצאת הספרים יוגבל עד ל- 50% מהמחיר המומלץ לצרכן בשנתיים הראשונות לפרסום הספר, והנחות של עד 40% מהמחיר המומלץ, יתאפשרו רק בתקופת שבוע הספר ולפני ראש השנה ופסח. לפי הצעה זו, אף שרשתות השיווק, כמו גם חנויות הספרים, יוכלו למכור ספרים במחיר נמוך מהמחיר המודפס, יהיה עליהן לספוג את ההנחות, כך שהתמלוגים לסופרים ולמוציאים לא יפגעו, והתמלוגים לסופרים ממכירת כל עותק יהיו 8% מהמחיר המומלץ על כל ספר, עד 6 אלף עותקים ראשונים שיימכרו, ומעבר לכך, יהיו התמלוגים בגובה של 10% ממחירו המומלץ של הספר. הצעת החוק שלעיל, מכילה היבטים של פיקוח שאינם נהוגים כיום בישראל: מדובר בפיקוח מחיר על ספקים, ולא כנהוג, על המחיר לצרכן. מעבר לכך, ההצעה עשויה להשפיע על עליית מחירי הספרים (בשל הנטייה להגדלת רווחי הוצאות הספרים). רשות ההגבלים העסקיים צפויה להתנגד גם להצעה זו בשל פגיעה אפשרית ברווחת הצרכן. הדיון הציבורי, על החוק בנושא ועל הסעיפים השונים שיכללו בו לא תם עד כה.

אוכלוסיית המבקרים ב"שבוע הספר"

על פי אומדנים שערכנו, כ-737.3 אלף משקי בית, המהווים 35.8% ממשקי הבית בישראל¹², בקרו בשבוע הספר האחרון ב-2009.

1) מאפייני אוכלוסיית המבקרים

אפיון אוכלוסיית המבקרים לפי מגזרי אוכלוסיות מלמד כי 38.0% ממשקי הבית בקרב האוכלוסייה היהודית הותיקה בקרו ב"שבוע הספר", בדומה לשעור המבקרים מקרב אוכלוסיית הערבים שעמד על 37.0%, וגבוה מעט מזה של העולים (עלו אחרי 1989), שעמד על 32.3%. ניתן לייחס כנראה, את השעור הגבוה של מבקרים יהודים ותיקים למסורת שנתגבשה בקרב האוכלוסייה הותיקה בישראל לפקוד את דוכני ממכר הספרים ב"שבוע הספר". לעומת זאת, את שעור הביקורים הנמוך יחסית של עולים ניתן אולי לייחס לכך ש"שבוע הספר העברי" אינו אטרקטיבי דיו למי שאינם בקיאים בשפה העברית, ואף כי בשנים האחרונות עולה בהתמדה גם היצע הספרים בשפות זרות ב"שבוע הספר", הרי שהוא עדיין נתפס בתודעת הציבור כשייך בעיקר לשפה העברית. אפשר ששעור הביקורים הנמוך של אוכלוסייה זו מושפע גם מקשייה להוציא באופן חד-פעמי סכום לא מבוטל על רכישת ספרים חרף ההנחות הניתנות לקונים ב"שבוע הספר".

בשנת 2009 חל גידול בולט בשעור המבקרים בשבוע הספר מהמגזר הערבי – מרמה של 23.7% ל-37.0% ב-2005, ובקרב אוכלוסיית העולים: מרמה של 24.7% ב-2005 ל-32.3% ב-2009, ואילו שעור המבקרים מקרב האוכלוסייה היהודית הוותיקה ירד מעט ב-2009 לעומת שנים קודמות, אף כי רמתו נותרה גבוהה מזו של מגזרים אחרים.

כצפוי, שעור הביקורים עולה ככל שעולה רמת ההשכלה, והוא מגיע לרמה של 43.3% בקרב בעלי 14 שנות לימוד ומעלה לעומת 18.5% בקרב בעלי עד 11 שנות לימוד. בהתאמה, ההשכלה הממוצעת של המבקרים עולה על זו של מי שלא- בקרו: 14.3 שנות לימוד לעומת 13.2.

מבחינת רמת הדתיות, בולט שעורם הנמוך של מבקרים חרדים- יהודים (23.5%) מחד, ולעומתם- השעור הגבוה של המבקרים מקרב הדתיים שעמד על 40.8%. יתכן שהעובדה ששבוע הספר התורני המתקיים כשוק נפרד, במקביל לשבוע הספר העברי, תרמה לשעור הגבוה של מבקרים דתיים, אך לא לחרדים, שעדיין שומרים על בידול והתרחקות מאירועים שהם חילוניים במהותם.

¹² על בסיס מס' משקי הבית לפי נתוני למ"ס לשנת 2008. טרם התפרסמו נתונים מעודכנים של הלמ"ס למספר משקי הבית ב-2009.

בדומה לשנים קודמות, גם בסקר הנוכחי נמצא כי קבוצות הגיל שבקצוות: הצעירים יותר והמבוגרים ביותר: גילאי 18-24 וכן גילאי 65+, נוטים לבקר פחות מקבוצות הגיל האחרות, בשבוע הספר: רק 31.9% ו- 24.6% בהתאמה מקבוצות גיל אלו מבקרים ב"שבוע הספר", לעומת שעור גבוה יותר של מבקרים מקרב האוכלוסייה שבגילאי העבודה. יתכן שהאוכלוסייה הצעירה נגישה יותר לקנייה מקוונת, או שההבדל מבטא שעורי התעניינות נמוכים יחסית בספרים בכלל בקרב צעירים, בעוד שאת שעור הביקורים הנמוך של הקשישים ניתן לייחס, אולי, לקשיים פיזיים (מגבלות ראייה או ניידות), מגבלות תקציב והעדפת צורות בלוי אחרות בגיל המבוגר. קבוצת הגיל הבולטת בשיעור הביקורים היא של בני 35-44 ש- 42.1% מתוכה בקרו ב"שבוע הספר". נראה שעבור קבוצת גיל זו, הכוללת בד"כ משפחות צעירות- הורים וילדיהם, הביקור ב"שבוע הספר" מהווה הן מסגרת של בלוי תרבותי למשפחה, והן הזדמנות לרכישת ספרים לילדים. השערה זו מקבלת חיזוק מהנתונים על השעור הגבוה מעט יותר של בעלי משפחה שבקרו בשבוע הספר לעומת שעור המבקרים שאינם בעלי משפחה: 37.4% ו- 31.7% בהתאמה, ומהשעור הגבוה של מבקרים שקנו ספרי- ילדים שנמכרו ב"שבוע הספר", שעמד על 43.5%.

הנתון האחרון מתקשר גם לשעור הגבוה יחסית של נשים שבקרו בשבוע הספר בהשוואה לגברים: 43.8% לעומת 26.5%, וכפועל יוצא מכך, שעור הנשים שקנו ספרים בשבוע הספר, נמצא גבוה מזה של גברים: 78.3% לעומת 74.6% בהתאמה.

שעור המבקרים בשבוע הספר מתושבי מחוזות הצפון והדרום נמצא נמוך מעט מזה של תושבי מחוז ת"א והמרכז: 32.3% ו-35.0% בהתאמה לעומת 38.0%, בדומה למגמה שהתגלתה גם ב- 2005. נראה כי על אף ש"שבוע הספר" הוא אירוע כלל ארצי וההנחות לרכישת ספרים הן זהות בפריפריה ובמרכז, הרי שהבדלים בהרגלי הקריאה ואולי גם היצע דל יחסית של אירועים בפריפריה, לעומת מגוון בפעילויות בירידים בת"א וביישובי המרכז, אינם מעודדים את אוכלוסיות הפריפריה להגדיל את שעורי הביקור בשבוע הספר.

לוח 2: המבקרים בשבוע הספר לפי מאפייני רקע, באחוזים מסה"כ המבקרים

אחוז המבקרים מהקבוצה	המאפיין	אחוז המבקרים מהקבוצה	המאפיין
		35.8	ממוצע
	מצב המשפחתי		מגדר
31.7	רווק גרוש, פרוד אלמן	26.5	גברים
37.4	נשוי/חי עם בן בת זוג	43.8	נשים
	השכלה: שנות לימוד		מגזר
18.5	עד 11	38.0	יהודים ותיקים
34.4	12-13	32.3	עולים אחרי 1989
43.4	+14	37.0	ערבים
	רמת דתיות (בקרב יהודים):		גיל
23.5	חרדי, דתי מאוד	31.9	18-24
40.8	דתי	39.0	25-34
35.4	מסורתי	42.1	35-44
38.4	חילוני	32.7	45-54
	מחוז מגורים:	41.4	55-64
35.0	ירושלים, דרום ויוש	24.6	+65
32.3	צפון וחיפה		
38.0	ת"א ומרכז		

קניית ספרים ב"שבוע הספר"

ממוצע הספרים שנקנו ע"י המבקרים בשבוע הספר 2009 עמד על 4.6 ספרים למשק בית. 77.1% מהמבקרים, שהם כ- 576.1 אלף משקי בית, קנו לפחות ספר אחד בתקופת שבוע הספר האחרון, ובהם-3.5% שאף דווחו על קניית יותר מ-10 ספרים בשבוע הספר. ריבוי הספרים שנקנו ע"י חלק מהמבקרים, יכול להתקשר לעובדה ש"שבוע הספר" התמשך השנה ל-10 ימים, וכי חלק מהמשווקים נוהגים, בשנים האחרונות, להאריך את תקופת ההנחות של שבוע הספר למשך תקופה של חודש שלם (במהלך כל חודש יוני), כך שיתכן שקניית כמות הספרים שלעיל, התבצעה במספר הזדמנויות במהלך החודש, ולא באירוע של קניה חד-פעמית. לעומת המבקרים בשבוע הספר שקנו ספרים, 22.9% ממי שבקרו בשבוע הספר, לא רכשו ספרים במהלך הביקור. מימצא זה מחזק את ההתרשמות כי, לפחות לגבי חלק מהצרכנים, הביקור ב"שבוע הספר" הוא דפוס של בילוי משפחתי גם אם המבקרים אינם קונים ספרים בהזדמנות זו.

לוח 3: התפלגות הקונים לפי מספר הספרים שקנו בשבוע הספר, באחוזים מסה"כ הקונים.

מספר הספרים	% מסה"כ הקונים
1	8.1
2	21.0
3	21.4
4	12.5
5	10.7
6	8.1
7-10	14.8
+11	3.8
ממוצע	4.6

1) סוגי הספרים הנמכרים בשבוע הספר

מספר הפריטים הגבוה ביותר לקניה נמצא בקרב קוני ספרי בישול שקנו 3.54 ספרים בממוצע, בדומה לספרי ילדים: 3.52 ספרים בממוצע. קניית שני סוגי ספרים אלו מצויה במגמת עליה, בדומה לספרי קריאה למבוגרים, שגם בהם מספר הפריטים שנקנו עלה ב- 2009 לעומת 2005. נראה שהמבקרים מנצלים את ההזדמנות ב"שבוע הספר" לרכישת ספרי ילדים רבים כמו גם ספרי בישול, בקניה מרוכזת. הנתון האחרון מחזק את מי שטוענים שספרי בישול, המרבים להימכר (בהשוואה ל- 2005, חל גידול של 2.7 במספר ספרי הבישול הממוצע לקניה בשבוע הספר ב-2009), אינם נמנים על סוג הספרים, שמתכנניו המקוריים של שבוע הספר העברי נתכוונו להגביר את תפוצתם. ראוי לציון עוד, כי הקונים ספרי מדע ועיון, רוכשים בממוצע שני ספרים מסוג זה ב"שבוע הספר", מימצא המאותת כי "שבוע הספר" מהווה הזדמנות נאותה לרכישת סוג זה של ספרים, שמחירים ההתחלתי הוא גבוה יחסית. עם זאת, מספרם של ספרי המדע בממוצע לקניה בשבוע הספר האחרון, נמצא נמוך מזה שב- 2005: 2.0 לעומת 3.08 ספרים בהתאמה. שיעור הקונים ספרי קודש בשבוע הספר האחרון היה נמוך¹³, אף שהקונים רכשו כ- 4 ספרים בממוצע לקניה- מספר הפריטים הגבוה ביותר לקניה שנרשם ב- 2009 בהשוואה לסוגי ספרים אחרים שנקנו. נראה כי רוכשי ספרי קודש מנצלים את ההנחות הניתנות בשבוע הספר לרכישת ספרים שהם יקרים בדרך כלל, אולי מפני שספרים אלו אינם חשופים למבצעי הוזלה במהלך השנה, אלא בעיקר במהלך שבוע הספר התורני, הנכלל כאמור, בשנים האחרונות, במסגרת שבוע הספר העברי.

¹³ בסקר מ- 2009 נכללו רק 13 משקי בית שקנו בשה"כ 52 ספרי קודש- ממוצע למשק בית 4 ספרים.

לוח 4: קניית ספרים לפי סוג הספר וממוצע הספרים לקונה, באחוזים

ממוצע ספרים לקונה 2005	ממוצע ספרים לקונה 2009	
4.2	4.6	ממוצע
2.52	3.17	ספרי קריאה למבוגרים
3.14	3.52	ספרי ילדים
3.08	2.0	ספרי מדע ועיון
1.30	3.54	ספרי בישול
1.36	1.17	ספרי מסע וטיול
¹ (-)	4.0	ספרי קודש, הלכה דת וקבלה
¹ (-)	3.2	אחר ²

(1) לא נבדק ב-2005.

(2) ספרי שירה, אהבה, נוער, תחביב ועוד

2) קניית ספרים בשבוע הספר בהשוואה לקניית ספרים במהלך השנה

האם ציבור הקונים ספרים ב"שבוע הספר" נוטה לרכז את קניות הספרים ב"שבוע הספר", או שמא הוא משלב ומפזר את קניותיו גם במהלך השנה? נמצא כי 80.6% ממי שקונים ספרים בשבוע הספר, קונים ספרים גם במהלך השנה, בהם 20.8% הקונים הרבה ספרים במהלך כל השנה. מימצא זה מחזק את התפיסה שלפיה ספר אינו מוצר עונתי, אלא מוצר רב-שנתי, ומהווה צידוק לאסטרטגיית ריבוי המבצעים במהלך כל השנה ע"י משווקי הספרים בטענה ש"בישראל אוהבים לקרוא- על כן יש מבצעים כל השנה" (דברי אחד מהמו"לים הגדולים). על פי טיעון זה, למרות ששבוע הספר הוא שיאו של גל מכירות, הרי שצריכת הספרים היא מתמשכת, ומכיון שכך, הרי שנכון וראוי, הן מבחינת המשווקים והן מבחינת הקונים-הצרכנים, לפזר את ההנחות על קניית ספרים על פני כל השנה. התייחסות לסוגיית ההנחות נדונה בהצעות החוק האחרונות, כמפורט לעיל.

לוח 5: קניית ספרים בשנה האחרונה שלא במסגרת "שבוע הספר", כאחוז מסה"כ הקונים בשבוע

הספר.

שכיחות באחוזים	היקף הקניה
287	סה"כ
100%	
20.8	קנינו הרבה מאד ספרים
30.8	קנינו ספרים, לא הרבה ולא מעט
28.4	קנינו מעט ספרים
19.4	לא קנינו בכלל מחוץ למסגרת שבוע הספר

הוצאות משקי בית על קניית ספרים

1) התפתחות הוצאות משקי בית על ספרי קריאה ועיון (2004-2008)

הוצאות משקי בית על קניית ספרים עמדו ב- 2008 (השנה המאוחרת ביותר שלגביה התפרסמו נתונים מפורטים על הוצאות משקי הבית), הגיעו לכ- 596 מליון שקלים. במהלך השנים שבין 2004-2008 עלתה בהתמדה ההוצאה השנתית הממוצעת של משקי בית שקונים ספרים (בכלל, כל השנה), ועד לשנת 2007 גדלה גם ההוצאה השנתית במשק על ספרי קריאה ועיון, אך בשנת 2008, חלה ירידה בהוצאה הכוללת השנתית (כאמור: לרמה של 596 מיליון שקלים), בשל קיטון מסוים שחל במספר משקי הבית שקנו ספרים בשנה זו.

לוח 6: התפתחות הוצאות משקי בית על ספרי קריאה ועיון בממוצע לחודש, בשנים 2004-2007

2008	2007	2006	2005	2004	הסעיף/ השנה
270.2	262.4	243.2	227.7	243	הוצאה ממוצעת למ"ב שקונים ספרים, בשקלים
183.8	196.3	178.4	191.9	191.1	מספר מ"ב שקונים ספרים, באלפים
8.7%	9.5%	8.8%	9.6%	9.8%	אחוז מ"ב שקונים מסהכ משקי הבית
3,242.4	3148.8	2918.4	2732.4	2916.0	סך ההוצאה שנתית של כל מ"ב, בשקלים
595,953.1	618,109.4	520,642.6	524,347.6	557,247.6	סך ההוצאה השנתית במשק, במיליוני שקלים

מקור: עיבודים מיוחדים של המינהל לתכנון וכלכלה במשרד התמיכת לסקרי הוצאות המשפחה של הלמ"ס לשנים 2004-2007.

2) רמת הפעילות וההוצאה של משקי הבית ב"שבוע הספר"

על פי אומדנים שערכנו, מספר ספרי הקריאה והעיון שנמכרו ב"שבוע הספר" 2009 עמד על כ-2.65 מיליון ספרים (2087.4 משק בית X 27.6% שקנו X 4.6 ספרים למשק בית שקנה¹⁴). זהו גידול של 6% במספר הספרים שנקנו בשבוע הספר 2009 בהשוואה לשבוע המקביל ב-2005 (שבו נקנו כ-2.5 מיליון ספרים).

ספרים אלו מהווים כ-15.6% מ-17 מיליון ספרי הקריאה, העיון והאנציקלופדיות הנמכרים במהלך השנה.¹⁵

מכיוון שבחודש רגיל נמכרים בממוצע כ-1.42 מיליון ספרי קריאה ועיון, הרי שכמות הספרים מסוג זה, שנמכרו ב"שבוע הספר", גבוהה פי 1.8 מכמות ספרי הקריאה והעיון הנמכרת בממוצע בחודש רגיל.

3) הוצאות משקי בית על קניית ספרים ב"שבוע הספר"

ההוצאה הממוצעת לקניית ספרים ב"שבוע הספר" ב-2009 עמדה על כ-200 ₪ בממוצע למשק בית שקנה ספרים, לעומת 267.3 ₪ בממוצע ב-2005. כלומר: שחלה ירידה של 25.2% ברמת ההוצאה הממוצעת למשק בית שקנה ספרים בשבוע הספר בשנה האחרונה בהשוואה לקניה ארבע שנים קודם לכן.

ניתן לייחס חלק משנוי זה להאטה במשק שנמשכה מהרבעון השלישי של 2008 ובחודשים הראשונים של 2009, והשפיעה על משקי בית להקטין את הוצאותיהם לקניית ספרים. הסבר משלים לירידה זו בהוצאות, הוא שינוי בתמהיל הספרים שנקנו: המבקרים בשבוע הספר בשנה האחרונה, רכשו יותר ספרי בישול וספרי ילדים, ופחות- ספרי עיון וקריאה למבוגרים וכן ספרי מדע, שהם יקרים יותר בהשוואה לאחרים.

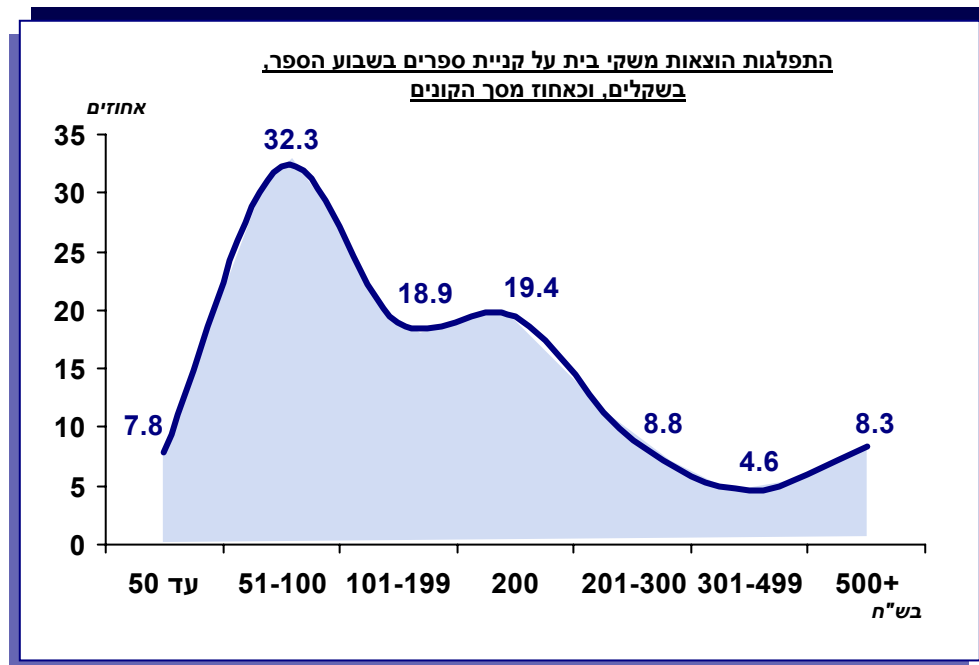
מעבר לכך, נראה כי אכן חלה הוזלה במחיר הבסיסי של הספרים במהלך השנים, והיא המסבירה חלק ניכר מהקטנת הוצאות משקי בית על רכישת ספרים בשבוע הספר: מהסקר עולה כי מחירו הממוצע של ספר שנקנה ב"שבוע הספר" 2009 עמד על כ-35 שקלים לעומת כ-65 שקלים ב-2005. כלומר: שחלה הירידה של 45% במחירו הממוצע של ספר שנקנה בשבוע הספר בשנה האחרונה, בהשוואה למחירו בשבוע הספר שלפני 4 שנים.

¹⁴ מחושב על פי הנתונים המאוחזרים ביותר של הלמ"ס (שהתפרסמו), לפיהם מספר משקי הבית לשנת 2008 עמד על 2.087.4 מיליון.

¹⁵ על פי נתוני התאחדות הוצאות הספרים בישראל, בכל שנה, בשנים האחרונות, נמכרים בישראל כ-17 מיליון ספרי קריאה, עיון ומדע.

יתכן שהירידה המתמשכת במחיר הבסיסי של הספרים בכל השנה, ובהתאמה- הנחות שבוע הספר על מחיר הבסיס המוזל, הן שתרמו להקטנת סך הוצאות משקי בית על קניית ספרים בשבוע הספר. הסבר זה עולה בקנה אחד עם טענות הסופרים והוצאות הספרים הקטנות (ר' התייחסות לנושא בהצעת החוק להגנת הספרות והסופרים).
 הסבר אפשרי אחר הוא ששעור ההנחות וההוזלות בשבוע הספר האחרון, היה גבוה משנים קודמות, אך נושא ההנחות לא נבחן בסקר הנוכחי.

התפלגות הוצאה על קניית ספרים בשבוע הספר מלמדת כי ב- 2009, 7.8% ממשקי הבית קנו בשבוע הספר בסכום של עד 50 ₪, וקרוב לשליש- 32.2% קנו בסכום של 51-100 ₪. 38.3% ממשקי הבית קנו ספרים בסכום של 101-200 ₪ בהשוואה ל- 34% שקנו בסכום זה ב-2005), ואילו 8.3% ממשקי הבית הוציאו סכום גבוה, העולה על 500 ₪ לרכישת ספרים ב"שבוע הספר".

סך ההוצאה של משקי בית שרכשו ספרי קריאה ועיון ב"שבוע הספר" ב-2009 עמד על 115.2 מליון שקלים על פי חישוב זה, ההוצאה ב"שבוע הספר" ב-2009, מהווה 19.3% מסך ההוצאה השנתית ב-2009, של כלל משקי הבית, על ספרי קריאה ועיון¹⁶.

רמת פעילות כזו, המתרחשת ב"שבוע הספר", גוררת את רוב הוצאות הספרים והחנויות להשתתף במכירות "שבוע הספר", שכן, למרות שיש בהם המלינים על שעור ההנחות הגבוה, הרי שבהיקפי פעילות כאלו, הם אינם יכולים להישאר מחוץ למשחק.

¹⁶ חישוב על בסיס ההוצאה לשנת 2008, בהעדר נתונים מעודכנים יותר, אף שקיימת הטייה מסוימת ובחישוב, שכן נתוני שבוע הספר 2009 מחושבים ביחס להוצאות משקי בית ב-2008.

קניית ספרים באינטרנט

נתח השוק העולמי של קריאת ספרים בפלטפורמה דיגיטלית נאמד בכ- 100 מיליון ספרים, ועל פי הערכות שונות¹⁷, הוא צפוי לגדול בשנים הקרובות בכ- 30%. בסקר הנוכחי נגענו רק בשולי סוגיית שוק הקניה המקוונת של ספרים, באמצעות בדיקה של מי ממבקרי שבוע הספר, קנה גם ספרים באינטרנט בשנה האחרונה. נמצא כי שעורם של הקונים באינטרנט מגיע ל- 6.4% מהמבקרים בשבוע הספר. שעור זה גבוה מעט משעור הקונים ספרים באינטרנט בכלל האוכלוסייה שעמד על 5.0% (סקר צרכנות מקוונת של מינהל מחקר וכלכלה מינואר 2009). נראה כי המבקרים בשבוע הספר נוטים מלכתחילה לקנות יותר ספרים, הן בשבוע הספר והן באתרי האינטרנט.

אפיון אוכלוסיית המבקרים בשבוע הספר שגם קנו ספרים באינטרנט בשנה האחרונה, מלמד כי הם קנו ספרים הן באתרים מקומיים (כגון: סטימצקי צומת ספרים, READ4FREE ואחרים), והן באתרים לא מקומיים (אמזון ואח'י) בהיקף של 3.2 ספרים בממוצע לשנה. המחיר הממוצע של ספר שקנו המבקרים בשבוע הספר באתרי האינטרנט היה כ- 71 ₪, וההוצאה הממוצעת לקונה באינטרנט היתה 238 ₪¹⁸.

על פי חישוב זה, מחירו הממוצע של ספר שנקנה באינטרנט גבוה ממחיר ממוצע של ספר שנקנה בשבוע הספר (שעמד כזכור על כ- 50 שקלים), כנראה בגלל שסכום זה כולל גם תשלום עבור ספרים שנקנו בחו"ל במטבע חוץ, וכן- תשלום עבור משלוח הספרים מחו"ל (דמי הובלה).

ממצאי סקר צרכנות מקוונת הנזכר לעיל (מינהל המחקר, ינואר 2009), מלמדים כי במדרג המוצרים והשירותים שאנשים בישראל נוטים לקנות באינטרנט, מיקומם של ספרים הוא נמוך יחסית, לעומת דירוגם במקום הראשון בין מכלול הפריטים שקונים באינטרנט במערב (סקר WIP 2008). יתכן שההפצה של ספרים בעברית באתרים מקומיים באינטרנט התפתחה בשלב מאוחר יחסית,

¹⁷ כגון: הארץ 22.12.2009 ואח'י.

¹⁸ המחיר לספר חושב כמחיר ממוצע לספרים שנקנו הן באתרים מקומיים והן באתרים בחו"ל, בשל דווח, בסקר הנוכחי, על מספר מועט של סה"כ הספרים שנקנו באינטרנט (61 ספרים).

בהשוואה לנושאי פנאי, נופש ובילוי שבהם ארגונים מקומיים הפעילו שרות מכירה באינטרנט בשלב מוקדם יחסית, ובהם נמצא כי שעור הקונים מוצרים אלו באינטרנט בישראל הוא גבוה יחסית. אולם ההתפתחויות בעולם ובישראל בתחום: החדירה המהירה של קוראים דיגיטליים, כניסת מכשירים מסוג: **iPad , i PHONE** ואחרים, לשוק העולמי, מלמדים כי אנו מצויים כיום בפיתוח של תקופה חדשה בהקשר של הפצה וקריאה של ספרים¹⁹.

האם המכשירים החדשים, והתחרות ביניהם, יובילו לעלייה במכירות ספרים אלקטרוניים או שאולי ההשפעה תהיה מוגבלת, כיון שאנשים לא ירצו לקרוא ספרים על מסך המחשב? שאלות אחרות בדבר השפעות ההתפתחויות הצפויות בשוק הספרים הדיגיטלי על התחרות בשוק הספרים הקונבנציונלי, מבחינת מחיר הספרים וקהלי הקוראים לא נבחנו דיין, כמו גם השלכות התפתחויות אלו על הנטייה לקנות ולקרוא ספרים בקרב קבוצות אוכלוסייה שונות (צעירים ואחרים). נושאים אלו ראויים לבחינה מקיפה וכוללת שאינה כלולה במסגרת העבודה הנוכחית.

¹⁹ ר' גם רם אורן, ראיון בדה-מרקר מיום 22.12.2009 עם הפצת ספרו החדש ב-i PHONE. בישראל)

השימוש בספרים לאחר הקריאה בהם

שוק הספרים המשומשים מתייחס לסחר: קניה ומכירה של ספרים משומשים בחנויות יד שניה ובאינטרנט. זהו שוק גדל ומתפתח בעולם המערבי ובישראל. מוצרים ראשונים שנסחרו בשוק הספרים המשומשים בישראל היו ספרי לימוד שנמכרו מיד ליד ע"י תלמידים והוריהם לאחר שסיימו להשתמש בהם במהלך שנת הלימודים. מעבר לכדאיות הכלכלית שיש למכירה כזו עבור משקי בית, שכן היא מכסה חלק ממחיר הרכישה של הספרים שנקנו, תרבות מסחר ב"יד שניה" של ספרים היא חלק מתפיסה הקונה לה אחיזה בשנים האחרונות של הצורך במיחזור חפצים ומוצרים על רקע צרכים אקולוגיים גלובליים והצורך לחסוך בנייר המופק בתהליך כריתת עצים. ניתוח שוק זה הוא סוגיה נפרדת שאינה כלולה במסגרת הסקירה הנוכחית, והניתוח שכאן מציג רק היבט אחד של שימוש בספרים ישנים.

74.7% מהמבקרים בשבוע הספר נוטים לשמור את הספרים שקנו לאחר שסיימו לקרוא אותם, ואילו 21.6% תורמים את הספרים שקנו או שהם נוהגים לתת אותם במתנה לחברים ולבני משפחה. עוד נמצא כי כ- 1.0% מהמבקרים בשבוע הספר מוכרים ספרים שסיימו לקרוא כספרים משומשים*, ומעטים - 2.7% נוהגים להחליף ספרים שרכשו בספרים אחרים עם בני משפחה וחברים - מעין שוק חליפין (ברטר) של ספרים משומשים במערכת פנים-משפחתית. בסקר קודם של המינהל (מ- 2005) נמצא כי 4.3% מכלל האוכלוסייה נוהגים למכור את הספרים לאחר שסיימו לקרוא בהם לחנויות ספרים משומשים. שיעור זה הוא גבוה משעור המוכרים מקרב המבקרים בשבוע הספר האחרון. יתכן שעבור מבקרי שבוע הספר, מעבר לערך הכלכלי של הספרים, הבעלות על ספרים שרכשו היא בעלת ערך רגשי, ועל כן הם אינם נפרדים מספריהם בנקל, ואינם נוטים למכור אותם. השערה זו נתמכת, בין היתר, על נטיות היתר של ותיקים ומשכילים לבקר בשבוע הספר יותר מקבוצות אחרות באוכלוסייה.